

Niu Tireni. Ture Pauna Kararehe.

HE TURE mo te haere pokanoa me te Paunatanga Kararehe, me te whakahaere i nga Pauna mo te Katoa. Ka Meingatia e te Runanga Nui o Niu Tireni i roto i tona hui, i raro hoki i to ratou mana, ara:—

- Te Ingoa Poto o tenei Ture ko "Te Ture Pauna Kararehe, 1884." Ka timata tona mana i te ra tuatahi o Hanuere tau tahi mano waru rau waru tekau ma rima.
- I roto i tenei Ture i te mea kaore e rereke ana i nga kupu apiti,—
  - "Paro" tona tikanga ko ia Taone nui, ko ia Taone, ko ia Paro i whakamanaia i raro i tetahi ture o te Runanga Nui, o tetahi Kawanatanga Porowini ranei:
    - "Kararehe" tona tikanga, ko nga hoiho toa, hoiho wahine, hoiho i pokaina, hoiho kua tane wahine ranei, puuru, kau wahine, okiha, okiha kua, uha, me nga kawhe katoa, nga hipi toa, hipi wahine, nga weta me nga hipi kua, me ia kaihe, me nga muera, nanenane, poaka raho, poaka wahine me etahi atu poaka:
      - Ko nga kararehe kua o e ngote ana i te u, kaore nei kia tae ki te ono marama, raua tahi ko tona whaea, ka kiia i roto i tenei Ture kotahi ano raua:
        - "Kauti" tona tikanga he kauti i whakaturia i raro i "Te Ture Kauti, 1876:"
        - "Takiwa" tona tikanga ko ia wahi o te koroni i raro i te mana o tetahi hunga whaimana o te takiwa penei ano me tenei ka whakamaramatia i roto nei:
          - "Kaute moni o te Takiwa" tona tikanga ko te kaute moni o tetahi takiwa penei ano me tenei ka whakamaramatia i roto nei, a i te mea ko te Kawana te hunga whaimana kei reira ko te kaute moni o te koroni:
            - "Taiapa" me te "whenua kua taiapatia" ona tikanga he taiapa e tika ana, he whenua hoki roto i te taiapa pera i raro i nga ritenga o tetahi Ture e mana ana inaianei tera ranei e mana a muri ake nei mo tenei mea mo te taiapa:
              - "Hunga whaimana takiwa" tona tikanga ko te Kaunihera, Poari ranei o tetahi paro, takiwa taone, takiwa rori ranei penei ano me te tikanga o enei kupu e whakamaramatia ana i roto nei, mehemea he takiwa o waho tona tikanga he kauti penei ano me tenei kua whakamaramatia i roto nei, mehemea ranei he takiwa kua whakatarewatia nei "Te Ture Kaute, 1876," kaore ranei e mana ana taua Ture, me era wahi kaore nei i roto i tetahi kaute, paro ranei, kei reira ko te Kawana tona tikanga:
                - "Tangata noho whenua," e tae atu ana te tikanga o enei kupu ki te tangata e noho ana i runga i te whenua o te Karauna, i raro i tetahi riihi, raihana, i tetahi atu mana i tukua e te Karauna e te taha ranei kia ratou, tae atu hoki ki te tangata nona ake te whenua, me te tangata e reti ana i te whenua, me te kaiwhakahaere, kai-tiaki, kai riiwhi ranei o te tangata nona o te tangata ranei e noho ana i taua whenua tae atu ki te hunga whaimana takiwa:
                  - "Tangata whai kararehe" e uru mai ana ki enei kupu nga kaitiaki me nga kai-whakahaere kararehe:
                  - "Manu" e tae katoa atu ana tenei kupu ki te take, kuihi, parera, me etahi atu manu rarata:
                  - "Pauna," "pauna mo te katoa," ranei tona tikanga he pauna i whakaturia i raro i tenei Ture:
                  - "Kai-tiaki pauna" tona tikanga ko te tangata e whaimana ana ki te tiaki pauna:
                  - "Panui" tona tikanga ko te tuku panui ki te nupepa e kitea nuitia ana i te takiwa e whaitikanga ana ki taua mea e panuitia ra, ki te kore he nupepa, me whakapiri he panui ki etahi wahi i roto i taua takiwa e kitea ai e te nuinga:
                    - "Rori" tona tikanga he tiriti, huanui (rori kaata, ara hoiho, ara tangata ranei) wahi ranei e haerea ana e te katoa, tae atu ki nga piriti, me nga whitinga awakari, me nga ara me nga huarahi e whakawhiti ana i nga huanui, tae atu ki nga tiriti a etahi tangata ake, me nga tahuna awa, me nga whenua i nga tahataha wai e nohoia ana e whakahaerea ana ranei e tetahi hunga whaimana o te takiwa:
                      - "Takiwa rori" tona tikanga ko tetahi takiwa rori e tu ana i raro i "Te Ture Rori Poari, 1881:"
                      - "Takiwa Taone" tona tikanga he takiwa taone e tu ana i raro i "Te Ture Takiwa Taone, 1881:"
                      - "Reiti kararehe haerere pokanoa" tona tikanga ko nga reiti utu e whakahuatia ana i roto i te rarangi tuatahi o te Apiti tuatahi o tenei Ture.
      - Ka ahei te Kawana, i runga i tana Panui, ki te wehe mai i tetahi taha o te takiwa kia kaua e pangia e tenei Ture, e etahi tikanga ranei o tenei Ture, ka ahei ranei ki te hapai atu te mana o tenei Ture ki tetahi wahi kaore nei e mana ana tenei Ture, mana e whakaatu te wa e timata ai taua mana i roto i te takiwa e panuitia ana, kei reira ka whaimana tenei Ture.
      - Ka ahei te hunga whaimana o te takiwa, i ia wa, i ia wa, i runga i te panui, ki te whakarereke i etahi i te katoa ranei o nga utu i raro i tenei Ture, engari kaua e nui ake i enei i te Apiti o tenei Ture.

Haerere Pokanoa Me Te Paunatanga Kararehe.

- Ko ia tangata noho whenua e haererea pokanoatia ana e te kararehe ka ahei ki te pauna i aua kararehe, engari hoki e kore e mana te tangata noho whenua ki te tono moni mo te haerere pokanoa o te kararehe i runga i tona whenua mehemea kaore he taiapa, ko nga utu anake o te whiunga i aua kararehe ki te pauna me te whakaaturanga atu i te paunatanga o aua kararehe, penei me era i te Apiti Tuatahi o tenei Ture, haunga anake mo te poaka me te nanenane kei raro iho nei nga tikanga mo era.
- Ko ia tangata noho whenua kua taiapatia e haererea pokanoatia ana e te kararehe, ka mana ki te tono i nga reiti mo te haere pokanoa e whakaritea nei i te Apiti Tuatahi o tenei Ture, ki te tono ranei i roto i tetahi Kooti tika i nga moni hei utu i ana mea i whakakinoa i te haerenga pokanoa atu o etahi kararehe; engari ki te tono pera ia i nga utu mo ana mea i kinokino, ahakoa i whuia ki te pauna nga karehe nana i haere pokanoa atu, i whakahaerea ranei i raro i nga tikanga o nga tekihana tekau ma tahi, tekau ma rua o tenei Ture, e kore e tika kia noho tonu aua kararehe i roto i te pauna tae noa ki te utunga o nga moni mo nga mea i whakakinokino.
- Ko te tekihana rima me te tekihana ono o tenei Ture me kua e mana i roto i nga Takiwa Porowini o Whakatu, o Maropara, o Wetirana me Otakou, engari i roto i aua takiwa me mana ko nga tikanga o nga Apiti kua tohua nei ki te A me te B, ara nga tikanga kua whakahuatia nei i roto i aua Apiti, mehemea nei ano ko tenei Ture.

Ahakoa nga tikanga o tenei tekihana ka ahei te Kawana i runga i te kupu a nga mema e rua o ia toru mema o tetahi Paro Kaunihera Poari Taone, Kauti Kaunihera, Rori Poari ranei, i nga takiwa kaore nei e mana ana "Te Ture Kauti, 1876," i runga i tana Panui ki te whakahau kia whaimana te tekihana rima me te tekihana ono o tenei Ture, timata mai i te ra e whakahuatia ana i roto i tana Panui i tetahi paro, takiwa taone, kaute, takiwa rori ranei i roto i aua takiwa porowini. Ma aua Panui, i taua ra kua whakahuatia ake nei, e whakakore nga tikanga o te Apiti o tenei Ture i roto i te takiwa e pangia ana e taua Panui i whaimana ra ki reira i mua atu i te putanga o taua Panui.

Ka taea e te Kawana te whakakore te mana o taua tu panui i runga ano i tetahi atu tono pera, i runga ranei i te whakatau pera a tetahi o nga Whare o te Runanga, a muri i tera whakakorenga e kore ano e ahei te tuku Panui hou mo taua takiwa ano.
- Na mo runga mo nga hoiho tariana, kaihe tariana, muera tariana, puuru, hipi toa, poaka raho, ki te haerere pokanoa enei, kei reira ka tika kia utua tetahi reiti, apiti atu ano ki nga reiti e whakaritea ana e tenei Ture, ko aua reiti apiti mo enei mea kia kua e hipa ake i te tahi tekau pauna, me whakahau tonu te utu i raro ano i nga mana o te ture.
- Ko te tangata whai kararehe kua paunatia nei ana kararehe, ka ahei ia ki te tuhi pukapuka atu ki te Kai-tiaki o te pauna, kia mohio mai ka tukua atu ki tetahi Kai-whakawa tana kupu whakahe mo te tangata nana i pauna aua kararehe, i he taua mahi kihei i haere i raro i te mana o tenei Ture, he tino nui ranei no nga reiti e tonoa ana mo nga utu pauna mo nga mea ranei i kinokino i aua kararehe; na ki te tae atu he whakaatu pera, kia utua hoki aua reiti me nga reiti utu i te pauna me era atu utu tika, kei reira me tuku aua kararehe e te Kai-tiaki o te pauna, me pupuri hoki e ia aua moni reiti ka tatari ki te whakatau a nga kai whakawa, i raro i nga tikanga kua tuhia ki raro iho nei.
- Ko aua kupa whakahe pera me tuku atu i roto i nga ra tahi tekau i muri mai i te tukunga atu o taua pukapuka whakaatu, me whakawa me whakatau tonu iho i raro i te tikanga o te ture e nga Kaiwhakawa [Justices] tokorua nui atu ranei, ka ahei ratou ki te whakamutu noaiho i taua whakawa, ki te kite kaore aua kararehe i te haerere pokanoa, kaore ranei i tika te paunatanga i raro i nga ritenga o tenei Ture, he nui rawa ranei nga utu mo nga mea i whakakinoa nga reiti hoki, kei reira ka ahei te whakahau kia utu te kai-karo i nga utu tika ki te tangata nona aua kararehe mo te mate i pa ki a ia i runga i te he o te paunatanga o te nui ranei o nga utu, me nga reiti o te pauna me era atu moni i utua ra ki te kai-tiaki o te pauna, kei reira ko tera hei mana whakahau i te Kai-tiaki o te pauna kia whakahokia atu aua moni reiti e puritia ra e ia. Ka ahei aua Kaiwhakawa [Justices] ki te whakawa ki te whakatau i taua kupu whakahe ahakoa nga take nga paanga ranei ki te whenua e pataia ana i runga i taua mahi.
- Ko nga kararehe e paunatia ana i raro i tenei Ture me kawe ki te pauna e tutata ana ki te whenua e, haererea pokanoatia ana haunga anake i era tikanga e whakaritea ana ikonei a ma te tangata nana i whiu ma te tangata ranei nana i whakahau kia whiua ki te pauna e tuhi ki te pukapuka te ahua o aua kararehe, me te maha, me nga parani me nga mea e mohiotia ana he parani, nga tiwarawara o nga taringa, me te wahi e takahia pokanoatia ana e aua kararehe, me nga utu e tonoa ana mo taua haere pokanoa atu o aua kararehe i raro i nga tikanga o tenei Ture, a mehemea ka taea me whakaatu hoki te ingoa o te tangata nana aua kararehe, ka tuku atu taua pukapuka whakaatu ki te kai-tiaki o te pauna; me arahi me kawe me whiu ranei aua kararehe ki taua pauna.
- Ko te tangata noho whenua e haerea pokanoatia ana tona whenua e te kararehe, mehemea e mohio ana ia ki te tangata nona aua kararehe, ka ahei ia ki te pauna i aua kararehe ki tetahi wahi tika i runga ano i tona whenua; ki te peratia e ia me tuku atu ki te tangata nona aua kararehe i roto i nga haora tekau ma

ono, tetahi pukapuka whakaatu penei me tenei kua whakahuatia ake nei kia tukua ki te kai-tiaki pauna e te tangata e tuku kararehe ana ki te pauna:

Ko aua kararehe kua paunatia peratia me whangai e te tangata nona te whenua, kaua e puritia e ia kia roa atu i nga ra e rua e rua tekau ma wha nei nga haora o te rangi kotahi, ki te kore e utua nga reiti utu pauna pera me era i te pauna e tata mai ana mo te whangainga i aua tu kararehe, kei reira me whiu me kawe me arahi ranei e ia ki te pauna e tutata mai ana ki taua wahi.

- Ka ahei te tangata noho whenua e haerea pokanoatia ana ki te whakahoki atu i aua kararehe ki te tangata nona, ki te peratia ka ahei taua tangata noho whenua ki te tonono atu i nga utu reiti mo te haerere pokanoa me nga utu mo te utu mo te whiunga i aua kararehe, ara nga utu e whakahuatia ana, i te Apiti Tuatahi o tenei Ture, ki te kore e utua aua moni ka taea e i ia te tonono atu ki etahi Kaiwhakawa [Justices] tokorua kia utua aua moni i runga i te mana o te ture.

- Ko te tangata noho whenua kua taiapatia, kaore ano renei kia taiapatia, e haerea pokanoatia ana tona whenua e te poaka e te nanenane ranei, ka tika kia utua ki a ia nga utu e mau nei i te Apiti Tuatahi e te tangata nana ana poaka nanenane ranei; ki te hoki mai ano etahi poaka nanenane ranei a taua tangata ano ki runga ano ki te whenua a taua tangata noho whenua i roto i nga marama e toru i muri mai i te haerenga tuatahi ra, ka ahei kia utua ki a ia e te tangata nana, kia rua utunga o nga reiti penei me te Apiti Tuatahi, me pera te nui o te utu i ia hokinga pokanoatanga o nga kararehe ki tona whenua.

Ko te tangata kua taiapatia nei tona whenua kua ruia nei ki te karaihe, kua ngakia ranei tona whenua, ka ahei ki te patu i nga poaka, nanenane, manu ranei e haere pokanoa ana i runga i tona whenua; ki te patua peratia e te tangata noho whenua me tuku atu e ia ki te tangata nona aua mea i roto i nga haora rua tekau ma wha tetahi pukapuka whakaatu atu i nga mea kua patua e ia me te wahi i patua ai, mehemea ra e mohio ana ia ki te tangata nona aua mea, ki te kore ia e mohio me tuku atu e ia ki te teihana pirihimana e tata mai ana ki reira, ki te kore e tuhia atu e ia ka ahei kia whainatia ia ki nga utu kia kaua e hipa ake i te kotahi tekau pauna. Kaore he tikanga kia tukua he pukapuka whakaatu pera mo nga poaka puihi e patua peratia ana.

Mehemea ka kore e tu mai he tangata ki te ki mai nana aua mea kua patua, ki te tango atu ranei i aua mea i roto i nga haora e whateka ma waru, kei reira me tanu e te tangata noho whenua aua mea i patua ra e ia, ki te kore ka tika kia whiua ia ki te utu kia kaua e iti iho i te tahi tekau pauna. Erangi hoki ka taea ano te whakakore enei rarangi whakamutunga e rua o tenei Tekihana e te pooti o te rua mema i roto o ia toru mema o te hunga whaimana takiwa kia kaua e whaimana i roto i te takiwa i raro i te mana o taua hunga.

- Mehemea he iti rawa te pauna kaore e uru nga kararehe e paunatia ana, ka ahei te kai-tiaki pauna ki te tuku atu i etahi o aua kararehe ki tetahi pariki ki tetahi atu wahi tika ranei e whakaaetia ana e te hunga whaimana takiwa; na ma te kai-tiaki pauna e tiaki aua kararehe, ka tika hoki kia utua ki a ia nga utu mehemea nei ano i roto aua kararehe i te pauna.
- Ko te tangata noho whenua e haerea pokanoatia ana e te kararehe, me i pakaru ana taiapa i aua kararehe, ka ahei ia ki te tonono i te utu mo ana taiapa penei ano me nga utu mo te haere pokanoa atu mehemea kaore i hipa ake i te wha tekau hereni nga utu mo te whakapainga i aua taiapa.
- Ko te tangata kua whakaturia e te hunga whaimana takiwa e tiaki ana i nga rori, me te tangata noho whenua ranei e tata ana ki te rori ka mana ki te pauna i nga kararehe e haerere noaiaho ana e kopikopiko ana e takoto ana e here ana i runga i te rori i tetahi wahi ranei e haerea ana e te katoa, e tata rawa ana ranei e whakakapi ana ranei, ka tika kia whiua te tangata nona aua kararehe kia utu i moni kia kaua e nui ake i te wha tekau hereni mo ia kararehe apiti ki nga reiti me nga utu mo te paunatanga i aua kararehe. Ki te k he kararehe e haerere ana e kopikopiko ana e takoto ana ranei e l ana ranei i te po i waenganui o te tonga o te ra me te whitinga ra, ka tika kia tukua aua kararehe, ki tetahi tepara, iari, ki roto r i tetahi taiapa e te pirihimana, e te tangata noho whenua e piri tona whenua ki taua rori, te tangata ranei kua whakaturia hei pera hunga whaimana takiwa, kia whiti te ra i te ata ka kawe aua kara ki te pauna e tata ana ki reira; ko nga utu kaua e, hipa ake i te he kotahi mo ia kararehe mo nga kararehe rua tekau iti iho ranei h hikipene mo ia kararehe o era e hipa ake ana i te rua tekau, o nga tika ki te pirihimana ki te tangata ranei nana i pera, me utu enei u e te tangata nana aua kararehe apiti atu ki nga moni utu reiti ranei penei me enei kua whakahuatia nei.

Kaua tenei tekihana e pa ki nga kararehe a te tangata e ana i te whenua o te Karauna, mehemea e haere ana aua kararununga i te rori e tika ana ma roto i te raana e tika nei kia haere kararehe i runga; kaua hoki e pa ki nga kararehe a te tangata whakaae nei te hunga whaimana takiwa kia haere ona karare runga i aua rori mehemea kei a ratou te mana o aua rori, kaua h pa ki nga kararehe a te tangata e noho whaitikanga ana i runga whenua mehemea e haere ana aua kararehe i runga i te rori kaore kia taiapatia mehemea na taua tangata ano te whenua i tetahi me tetahi taha ano hoki o taua rori.

- Ka ahei te tangata ki te pauna i te puru, hoiho ta kaihe tariana muera tariana ranei kua pakeke ake i te iwa ma i te poakaraho i te hipi tariana pakeke ake i te wha marama meh e haerere ana i runga i te whenua

kaore e whaitake tika ana ki te tangata nona aua kararehe, mehemea ranei e haerere ana kararehe i runga i tetahi rori, tetahi atu wahi ranei e haererea te katoa, na ka tika kia utu te tangata nana aua kararehe i te u kauanu e hipa ake i te rua tekau pauna apiti atu ki etahi atu utu, reiti ranei e whakaritea nei e tenei Ture mo nga kararehe e ha noa ana i enei tu wahi.

- Ko nga kararehe katoa kaore nei i ata tika te poka raho ka kiia i roto i tenei Ture he kararehe tariana.

Kararehe Kore Parani Me Nga Mea Puihi.

- Ko nga kararehe kore parani katoa kua pakeke ake i marama, e mohiotia ana ranei ki te ahua kua pera te pakeke, e ana i runga i te whenua o te karauua, kaore nei e mohiotia wai ranei aua kararehe, ka kiia era kararehe katoa na te Kuini.

Ka ahei te Komihana Whenua Karauna o taua takiwa hoko i aua kararehe ki te whakahaere ranei kia patua aua kararehe.

- Mehemea e haere ana etahi kararehe i runga i te wh tetahi tangata kaore nei e taea te pauna i te ahua puihi o aua rehe, ma te kai-tiaki o te pauna e tata mai ana ki reira, i runa tonu a te tangata noho whenua, me tana hoatu i nga utu o te ki te pera me panui e ia ki te nupepa kia rua putanga o te pan wiki mo nga wiki e rua, me karanga taua panui i te tangata aua kararehe kia tangohia atu e ia i te whenua e haerea ana e me whakaatu hoki ki te kore e tangohia atu e ia i roto i nga wiki e toru timata i te putanga o te panui tuatahi, ka hokona i te mutunga o nga ra o aua wiki e toru i runga i te tikanga makete mehemea nei he kararehe i paunatia kaore i utua nga moni whakaputa.

Me hoko pera aua kararehe e te kai-tiaki o te pauna, engari me ata whakarite ano me tango atu aua kararehe i aua whenua e te tangata nana i hoko, ki te kore e tikina atu e ia ka ahei te tangata noho i taua whenua ki te patupatu i aua kararehe, me tana kore utu mo te peratanga.

Ko aua tu hoko me peni ano mehemea nei he hoko pauna, me pera ano hoki te whakahaere i aua moni.

- I runga i te whakahaere i raro i nga tikihana e rua i mua ake i tenei, ka ahei te tangata nana i hoko aua kararehe, i runga i te pukapuka whakamana a te Komihana Whenua Karauna a te kai-tiaki pauna ranei i roto i nga ra i runga hoki i te huarahi e whakahuaina ana i roto i taua pukapuka, ka mana ki te haere atu me ana hoa ki te haere atu ki runga ki nga whenua Karauna me nga whenua a ia tangata, mehemea he puihi rawa etahi ka tika ano kia patua era e ia kia riro mai ai ano etahi i a ia:

Ma taua tangata hoko i nga kararehe pera e utu nga kinonga nga mate ranei e pa ana ki etahi kararehe hipi ranei e hara nei i nga mea e tangohia mai ana i runga i taua mahi ana.

- Kua tetahi tangata e haere atu ki te tango kararehe mai i te whenua a tetahi atu tangata, i roto ranei i ana kararehe, me matua whakaatu atu i te tuatahi, me tuhi atu ki te pukapuka me tuku atu kia rua tekau ma wha haora i mua atu, me tuku atu ki a ia, ki te kai tiaki ranei, ki te kai-whakahaere ranei, kia mohio mai ki te taima e tikina atu ai aua kararehe.

Ko te tangata kaore e tuku ana i te pukapuka whakaatu pera me tera kua korerotia ake nei, e haere noatu ana ranei ki runga ki te whenua a tetahi atu tangata ki te a mai i aua tu kararehe, e mea ana ranei ki te a pera mai i aua kararehe me te kore tuku atu i te pukapuka whakaatu, ko te tangata e pera ana kua hara i raro itenei Ture, ka tika kia utu ia i nga whiu kua whakaritea ano ikonei mo aua tu mahi he.

Kaua e pa nga tikanga o tenei tekihana ki nga tikanga o nga Ture mo te tangohanga hipi.

Nga Utu Pauna Me Nga Utu Haerere Pokanoa.

- Ka tika kia tonoa kia utua hoki ki te kai-tiaki pauna nga utu o te paunatanga, utu whangai, utu haerere pokanoa, me nga utu mo te whiunga atu i nga kararehe penei ano me nga utu i te Apiti Tuatahi me te Apiti Tuarua o tenei Ture.

Kaua ia e utua aua tu moni whaina ki te kai-tiaki pauna e te tangata nana i whiu atu nga kararehe ki te pauna.

- Ko nga utu, me nga reiti me etahi atu moni pera me utu ki te Kaute Moni o te Takiwa mehemea kaore e whakaritea ketia ana he tikanga e tenei Ture; engari i te mea e utua ana te kai-tiaki pauna ki nga utu o aua kararehe, kei reira me tango e ia etahi o nga moni i utua ki a ia kia rite ana moni e whakaaetia ana mana e te hunga whaimana o te takiwa.

- Me utu e te tangata nana nga kararehe i paunatia mo te haere pokanoa nga utu katoa mo te mea pera e whakaritea ana i te Apiti Tuatahi, i runga i te ahua o nga kararehe, me te ahua ano hoki o te whenua i haerea pokanoatia, me ata mahara ano te taiapa te kore taiapa ranei o taua whenua.

Ma te tangata nana aua kararehe i paumatia e utu nga moni e whakaritea ana i te Apiti Tuatahi mo te tukunga atu o te panui, me nga utu mo te whiunga mo te arahitanga ranei i aua kararehe ki te pauna.

- Ko nga reiti katoa o te pauna mo nga kararehe e paunatia ana me utu i te tuatahi ki te kai-tiaki o te pauna, mana e pupuri i raro i nga tikanga o tenei Ture, ka utu ai e ia ki te tangata e tika ana kia utua ki a ia, haunga anake era utu mo te haere pokanoa kua whakahuatia nei i te tekiana tuawaru o tenei Ture.
- I te mea kua hopukia etahi kararehe e tatahi tangata noho whenua mo te haerere pokanoa, kia paunatia ai e ia aua kararehe, mehemea ka utua ka meatia ranei kia utua e te tangata nona aua kararehe te kai-tiaki ranei nga moni utu haerere pokanoa me nga utu mo te whiunga ki te tangata e whiu ana i aua kararehe i te mea kaore ano kia uru ki te pauna, kei reira me tuku tonu atu aua kararehe ki te tangata nona, ki te tangata ranei e tuku mai ana i aua utu pera.

Nga Pauna Me Nga Kai-Tiaki Pauna.

- Ka ahei te hunga whaimana takiwa i runga i te panui i ia wa i ia wa,—
Ki te whakahaere i te mana o te pauna a te Kuini i roto i tona takiwa i whakaturia i raro i tetahi ture e whaimana ana i taua wa;
Ki te whakarite wahi hei pauna mo te kotoa;
Ki te whakore i tetahi pauna tawhito;
Ka ahei hoki ki te whakatu, ki te whakamutu ranei i etahi kai-tiaki pauna.
Ko au pauna katoa me nga kai-tiaki pauna e tu ana e whaimana ana i te timatanga o te mana o tenei Ture, me mau tonu era hei pauna hei kai-tiaki pauna mehemea nei ano i whakaturia i raro i te mana o tenei Ture.
- E kore e tika kia panuitia tetahi wahi hei pauna e te hunga whaimana takiwa, mehemea kaore he taiapa o taua wahi, mehemea ranei kaore he wahi ruru mo nga kararehe e paunatia ana ki reira, kia hanga hoki he wahi hei wehe atu i nga kararehe e pangia ana e te mate.
Me hanga e ia kai-tiaki pauna he wahi ruru mo nga kararehe ki te pauna e tiakina ana e ia i roto i nga marama e wha i muri i te timahanga o te mana o tenei Ture me hanga ano e ia te pauna kia rite ki te mea e whakahaua ana e tenei Ture; ko nga moni e pau ana i te whakarerekatanga i te pauna kia rite ai ki ta tenei Tekihana e whakahau nei, ka tika kia puritia e te kai-tiaki o te pauna etahi o nga moni e tika nei kia utua e ia ki te kaute moni o te takiwa; ma tenei tekiana e whakatika tana pupuri pera i aua moni.
Ko te kai-tiaki pauna kaore e mahi ana i enei tikanga ka whainatia ki nga utu kia kaua e hipa ake i te rima pauna.
- Ma te panui ki tetahi pukapuka a te katoa e whakaatu te whakatunga te whakakorenga ranei i tetahi pauna kai-tiaki pauna ranei, tetahi atu mea ranei e whakahaua ana e tenei Ture, ko taua panui me mau ki te whakaatu i aua mea katoa.

Nga Mahi A Te Kai-Tiaki Pauna.

- Kia pai te tiaki a te kai-tiaki pauna i tana pauna.
Ki te kore e pai te tiaki a te kai-tiaki pauna i tana pauna, ki te tukua ranei e ia kia uru tahi nga kararehe e pangia ana e te mate ki roto ki etahi atu kararehe kaore nei he mate, ki te kore ranei ia e hoatu kai e hoatu wai i ia ra i ia ra ki nga kararehe e paunatia ana, ki te kore e hoatu wai ki te kore e hoatu kai i waenganui o te ono me te iwa o nga haora o te ata me te wha me te ono o nga haora o te ahiahi, ko ia kai-tiaki pauna e hara pera ana ka kia kua hara ia ki nga tikanga o tenei Ture mo ia wa i kore ai e mahia e ia aua tikanga.
- Me whiwhi katoa nga kai-tiaki pauna ki te pukapuka penei me te ahua o te Apiti Toru o tenei Ture, me hohoro tonu tana tuhi iho i nga mea e mahia ana e ia, kaua ia e tuhi hou atu i tetahi utu i muri mai i te putanga ake o tetahi tautohe mo taua utu.
Ko te pukapuka o te pauna me te kape o tenei Ture me watea kia tirohia e nga Kai-whakawa [Justice] me nga Kai-rehita Parani, Kai-titiro hipi where patupatu kararehe ranei, kai-tiaki ranei, tangata ranei nana nga kararehe kua paunatia, pirihihana ranei kaua hoki ratou e utu mo te tirohanga i aua mea, me watea hoki kia tirohia e etahi atu tangata me ka utu i te hereni kotahi.
- Me whakapiri ki te keeti ki tetahi taha ranei o te pauna te ingoa o te kai-tiaki o te pauna me nga utu katoa e mana ana ia ki te tono, kaua e iti iho i te kotahi inihi te nui o nga reta me nga whika me marama hoki aua reta me aua whika me peita ki te papa.
- Me pupuri tonu e te kai-tiaki pauna nga kararehe kua paunatia, kia utua rano nga utu e tika ana kia

utua, kia whakataua ranei e nga Kai-whakawa [Justices] i raro i nga tikanga o tenei Ture, kia tae atu ranei te pukapuka a te tangata nana i pauna tonu atu kia tukua aua kararehe me te kore utu i nga utu mo te haerere pokanoa a aua kararehe.

E kore e tika te tonu atu ki te kai-tiaki pauna kia whakaputaina nga kararehe kua paunatia, mehemea e tonoa ana i te po i waenganui i te tonga me te whitinga o te ra, e kore hoki e tika te tonu ki te kai-tiaki o te pauna kia paunatia etahi kararehe i roto i aua haora engari ano mehemea e matara atu ana i te rima maero mai i te whenua i haerea pokanoatia e ana kararehe, mehemea i aia mai ana kararehe i reira i taua rangi ano, haunga anake i era takiwa e whakaritea mariretia ana ano e tenei Ture.

- Mehemea ka paunatia etahi kararehe me whakapiri he panui e te kai-tiaki o te pauna ki te keeti ki tetahi taha ranei o te pauna me whakaatu e taua panui te maha o nga kararehe kua paunatia, me nga parani nga ahua parani ranei, me nga tiwharawhara o nga taringa o nga kararehe kua paunatia, me mau tonu taua panui tae noa ki te wa e tangohia ai aua kararehe e hokona ai ranei e pewheatia ai ranei i raro i te tikanga o te ture.

Kaore he tikanga kia tukua tetahi atu panui mehemea he hipi he nanenane he poaka he kawhe ranei aua mea i paunatia kaore nei i hipa atu i te rua kararehe.

- I raro i enei tikanga kua kiia ake nei, engari mehemea he parani he maaka ranei kua rehitatia kei aua kararehe mehemea ranei e mohio ana te kai-tiaki o te pauna ki te tangata nana aua kararehe, kei reira me tuku ki te poutapete me hoatu ranei ki te kainga o te tangata nana i rehitia aua parani maka ranei tetahi panui whakaatu atu penei me te ahua i te Apiti wha o tenei Ture, me tuku atu hoki te panui kia perehitia ki tetahi ki etahi nupepa o taua takiwa.
- Ko nga kau katoa, me nga hoiho, me nga kaihe, me nga muera kaore i whakaputaina i te pauna i roto i nga ra tekau ma wha i muri i te panui penei me te tekiana i runga ake nei, me nga hipi, nga poaka, nga nanenane kaore i whakaputaina i roto i nga ra e whitu, me hoko katoa era mea i runga i te tikanga makete.
Ko taua hoko hei te ra tuatahi e whakaritea ana hei hoko pauna i muri i aua ra tekau ma wha aua rangi e ono ranei.
- Ka ahei tetahi Kai-whakawa (Justice) kaore nei e pa atu ana ki taua mea, ki te whakahau,—
Kia patua nga kararehe kua paunatia mehemea e pangia ana e te mate, mehemea ranei kua whara kua mate ranei e mamae tonu ai taua kararehe;
Ki te whakahau ranei kia hokona i mua mai o te ra e whakaritea ana ikonei, nga kararehe kua paunatia mehemea he iti rawa te utu o aua kararehe kaore e rite ki nga utu mo te paunatanga me te whangainga i aua mea mo nga ra e whakaritea ana e tenei Ture; ki te pera me tuku atu te whakaatu e te kai-tiaki pauna ki te tangata nana aua kararehe, me tuku atu ranei ki tana kainga, me panui ranei ki te nupepa.
- Ko nga whakahau hoko kararehe a te Kai-whakawa [Justice] i raro i te mana o tenei Ture, me rite me ahua rite ranei ki te ahua o te Apiti Rima o tenei Ture.

Nga Hoko Pauna.

- Ko nga hoko pauna hei nga ra o ia marama e whakaritea ana e te hunga whaimana o te takiwa i runga i te panui.
Ko te kai-tiaki pauna hei kai-makete i aua tu hoko (kaore he tikanga mo te raihana pera) me hoko ano i roto i te pauna, me timata i waenga ra i te tekau ma rua o nga haora, me hoko takitahi nga kararehe nunui, ko nga hipi me nga nanenane kaua e maha atu i te tahi tekau nga mea e hokona tahitia i te hokonga, ko nga poaka kaua e maha atu i te rima nga mea e hokona tahitia, kaua te kai-tiaki pauna e hoko i etahi o aua mea mana, kaua hoki tana kai-whakahaere e hoko ma taua kai-tiaki pauna.
- Mehemea kaore i hokona etahi kararehe i te maketetanga, kaore hoki i tae nga utu mo aua mea ki nga utu whangai i nga ra i waenganui i taua ra hoki me te ra kua whakaritea, mo a muri ka tika kia whakahaua e te kai-tiaki pauna kia patua aua kararehe, mana te whakaaro mo aua mea e ka patua, ki te puta mai he moni mo aua me me pera ano ana moni mehemea nei i hokona i taua maketetanga o nga kararehe i paunatia.
- Ko nga moni e puta mai ana i te maketetanga kararehe i paunatia i raro i tenei Ture, e tika ana hei utu—Tuatahi i nga utu mo taua hokonga; tuarua, mo nga moni i pau i te whangainga; tuatoru, i nga utu e tika ana kia utua ki te Kaute moni o te Takiwa; tuawha ki te tangata nana i pauna aua kararehe, me nga utu mo te whiunga atu ki te pauna; ko te toenga o aua moni mehemea ra e toe ana me utu ki te tangata nana aua kararehe.
- Ki te kore e tonoa atu nga moni o te hoko pera e te tangata e tika ana ki aua moni reiti haere pokanoa, toenga ranei o aua moni, ki te kore e tonoa aua moni i roto i nga ra tekau ma wha i muri i te maketetanga, me utu aua moni e te kai-tiaki pauna ki te Kaute Moni o te Takiwa; engari e kore taua utunga e whakakore i te take o te tangata e tika ana ki aua moni; engari ki te kore e tonoa atu aua moni i roto i te

- tau kotahi i muri i taua maketetanga kei reira ka riro tonu atu aua moni ki te Kaute Moni o te Takiwa.
- Ko nga kararehe i hokona i raro i nga tikanga o tenei Ture e kore e waiho ma te tangata nana i hoko e whakaatu te tika o taua maketetanga, mehemea kaore i tino tika taua maketetanga e kore e pa atu te he ki te tangata i hoko i aua mea; kaore hoki e pa he whaina utu ki te kai-tiaki pauna mo te maketetanga i raro i enei tikanga.
- Mehemea ka hokona etahi kararehe i raro i te mana o tenei Ture, kaore e rite nga moni o te hoko ki nga utu e tika ana ki te kai-tiaki pauna mo aua mea, mehemea hoki i patua aua kararehe i raro i nga tikanga o te tekiana wha tekau ma rua, ka tika i reira kia utua e te tangata nana aua kararehe ki te kai-tiaki pauna nga moni me nga utu e tika ana kia utua ki a ia.

Nga Hara Me Nga Whiu.

- Mehemea tetahi kai-tiaki pauna,—
Ka pauna he i etahi kararehe i nga ritenga o te ture ka whakahoa atu ka kiki atu ranei i tetahi tangata kia paunatia hetia etahi kararehe;
Ka hoko, e ia e tana kai-whakahaere ranei i etahi kararehe i maketitia i tetahi pauna i te mea ko ia te kai-tiaki o te pauna i taua wa;
Ki te tono ki te tango ranei ia i etahi reiti, utu ranei kaore nei e whakamanaia ana e tenei Ture;
Ki te kore ranei ia e utu i etahi moni kei a ia e pupuri ana i raro i tenei Ture, i te mea kua tonoa aua moni e te tangata e tika ana ki aua moni e te taha ranei ki a ia;
     Mehemea ranei tetahi atu tangata—
Ka tango noaiho ka mea ranei ki te tango mai i etahi kararehe kua paunatia e kawea ana ranei kia paunatia;
Ka wahi ka turaki ranei ka mea ranei ki te wahi ki te turaki ranei i tetahi pauna, raka kati ranei o te pauna ahakoa he kararehe kei roto i taua pauna kaore ranei;
Ka pauna he i etahi kararehe;
Ka whiu he atu i etahi kararehe i tetahi wahi ki tetahi atu wahi kia paunatia ai e ia;
     Ka tika ia kia whainatia kia utu i nga moni kua e hipa ake i te rima tekau pauna.
- Mehemea tetahi kai-tiaki pauna—
Ka kore e whakarite kai hei ranga mo nga kararehe kua paunatia, ki te ngaro ranei aua kararehe i runga i te he o tana tiaki i runga ranei i tana mangere ki te tiaki, ka whakahaere ranei i aua kararehe kua paunatia i runga i etahi huarahi e rereke ana ki nga tikanga e whakaritea ana e whakamana ana i roto nei;
Kaore ranei e tuhituhi i nga pukapuka me nga mea e kiia ana e tenei Ture kia tuhia, ki te tahuri ranei ki te tuhituhi he i etahi mea ki roto ki aua pukapuka;
Ka kore e whakarite, ka mahi he ranei i etahi tikanga o tenei Ture kaore nei i whakaritea he whaina ikonei;
     Ko tetahi atu tangata ranei—
Kaore e whakaatu atu, e whakaatu he ana ranei i ingoa me te kainga o te tangata nana etahi kararehe e tiakina ane e ia, e aia ana ranei e ia, te ingoa ranei o te kai-tiaki kai-whakahaere ranei a tana tangata nana aua kararehe, i runga i te tono a tetahi pirihihana, a te tangata nana te whenua e haerea pokanoatia ana e aua kararehe a tetahi atu ranei e patai ana mo te taha ki a ia;
E a ana i etahi kararehe e hara nei i a ia i runga i te whenua a tetahi atu tangata, i te mea kaore i tukua atu e ia te kupu whakaatu tika atu i te tuatahi ki te tangata nona te whenua, ki tona kai-tiaki kai-whakahaere ranei;
E a atu ana i etahi kararehe i te whenua kaore nei e nohoia ana e ia ki runga ki te whenua tetahi atu tangata ki runga ranei ki tetahi huanui.
E waiho marire ana i tetahi keti i tetahi reera ranei kia tuwhera ana, ki te wahi ranei i tetahi taiapa, kia tae atu ai etahi kararehe ki te takahi pokanoa i tetahi whenua, ki te mahi he ranei ia i tetahi atu mahi e haere pokanoa atu ai etahi kararehe ki te haerere i runga i tetahi whenua;
Kaore e whai ana i nga tikanga o tenei Ture, e mahi he ana ranei ki nga tikanga o tenei Ture, kaore nei kia whakaritea ikonei he whiu mo enei mea;
     kei reira ka tika kia whainatia ia ki nga utu kia kua e iti iho i te tahi tekau pauna.
- Mehemea ka whakahengia te kai-tiaki pauna mo tana kore whangai i etahi kararehe kua paunatia, mana ano e whakaatu tana whangai i aua kararehe; mehemea ka whakahengia te kai-tiaki pauna mo te ngaronga i a ia o etahi kararehe i paunatia a i ngaro i runga i te he o tana tiaki i runga ranei i tana mangere ki te tiaki, a ki te kitea ponotia i a ia aua kararehe e tiaki ana, ka kiia i ngaro aua kararehe i taua kai-tiaki pauna mehemea kaore e taea e ia te whakaatu e hara i a ia taua he.

- Ko te tangata e whaka-mahi ano i te hoiho, hoiho wahine, hoiho kua pokaina, kaihe, muera, puru, kau mahi, kau kua wahine tane ranei kua paunatia i te mea kaore nei i whakaaetia e te tangata nana aua mea kia mahia peratia, ka tika kia whainatia taua tangata kia utu i te moni mo ia peratanga ana kia kaua e hipa ake i te rua tekau pauna apiti atu ki nga utu e tika ana ki te titiro a nga kai-whakawa [Justices] e whakawa ana i tana keihi kia utua ki te kai-tono mo te mate i pa ki a ia me ana moni i pau i runga i taua whakawa.
- Ko nga utu whaina e utua ana i raro i tenei Ture me tango i raro i te mana o te ture i te aroaro o tetahi Kai-whakawa Tuturu [Resident Magistrate] i te aroaro ranei o etahi Kai-whakawa [Justice] tokorua maha atu ranei, me utu ki te Kaute Moni o te katoa ka uru atu ki nga Kaute moni o te Koroni.
- Ko nga utu pauna e utua ana i raro i tenei Ture, mehemea kaore e whakaritea ketia ana he tikanga, me utu ki te Kaute Moni o te Takiwa.
- Ko nga utu e pau ana i te whakahaerenga i tenei Ture me tango mai i nga moni o te Kaute Moni o Te Takiwa.

Nga Tikanga E Pa Kau Ana Ki Nga Porowini O Whakatu, Maropara, Me Weterani.

A. Ka ahei te tangata noho whenua ki te pauna i nga kararehe e haere pokanoa ana i runga i tana whenua ahakoa kua taiapatia tona whenua kaore ranei, ka tika hoki kia tonu i nga utu pera e whakarite nei i te Apiti Tuatahi o tenei Ture, ka tika ranei ki te tonu ki tetahi Kooti whaimana kia utua katoatia ana mea i kino i taua haeretanga pokanoa atu a aua kararehe; engari ki te tonu ia i aua tu utu, ahakoa kua paunatia aua kararehe, kua whakahaerea ranei aua kararehe i raro i nga tikanga o te tekiana tekau ma tahi me te tekiana tekau ma rua o tenei Ture, kaua aua kararehe e puritia tonutia ki roto ki te pauna tae noa ki te utunga o aua utu mo taua whakakinonga a aua kararehe i nga mea a te tangata noho whenua.

I Roto I Otakou.

B. Ka ahei te tangata noho whenua kua taiapatia ki te pauna i nga kararehe e haere pokanoa atu ana ki runga, ka tika hoki kia tonu i nga utu mo te haere pokanoa o aua kararehe e whakarite nei i te Apiti Tuatahi o tenei Ture, ka tika ranei ki te tonu ki tetahi kooti whaimana kia utua katoatia ana mea i kino i taua haeretanga pokanoa atu a aua kararehe; engari ki te tonu ia i aua tu utu, ahakoa kua paunatia aua kararehe, kua whakahaerea ranei aua kararehe i raro i nga tikanga o te tekiana tekau ma tahi me te tekiana tekau ma rua o tenei Ture, kaua aua kararehe e puritia tonutia i roto i te pauna tae noa ki te utunga o aua utu mo taua whakakinonga a aua kararehe i nga mea a te tangata noho whenua.

Ko te tangata noho whenua kaore nei i taiapatia e kore e tika kia paunatia e ia nga kararehe e haere pokanoa ana ki runga ki tona whenua, engari ka tika kia tonu ia ki tetahi Kooti whaimana kia utua ki a ia nga utu katoa mo ana mea i kino i te haeretanga pokanoa atu o aua kararehe.

Apiti.

Apiti Tuatahi.

TUATAHI I.—TEPARA O NGA UTU E TIKA ANA KIA UTUA MO TE HAERERE POKANOA O TE KARAREHE.

TUARUA II.—UTU MO TE ARAHI MO TE WHIU RANEI I TE KARAREHE KI TE PAUNA.

TUATORU III.—UTU MO RUNGA MO TE WHAKAATU ATU I TE MEA E PURITIA ANA ETAHI KARAREHE.

Engari kaua e hipa ake i te rua pauna nga utu mo te aanga atu i aua kararehe i te whakaaturanga atu ranei.

Apiti Tuarua.

NGA UTU KI TE KAI-TIAKI PAUNA MO NGA KARAREHE KUA PAKEKE AKE I TE ONOMARAMA, ME NGA UTU MO TANA WHANGAI I TE WA E PAUNATIA ANA.

Ko nga utu mo ia ra tuturu mo ia wahi ranei o te rangi kotahi e whangaia ana nga kararehe e te kai-tiaki o te pauna ki te wai ki te kai ano hoki. Kaua he utu mo nga kararehe kaore ano kia tae ki te ono marama te pakeke.

UTU KI TE KAI-TIAKI PAUNA MO TE TUKU WHAKAATU.

Apiti Tuatoru.APUA O TE PUKAPUKA A TE KAI-TIAKI PAUNA.

Apiti Tuawha.AHUA O TE WHAKAATU HEI TUKU ATU, HEI PANUI RANEI KI TETATAHI KI ETAAHI NUPEPA RANEI.

Kua paunatia ki [*Ki konei tuhi ai te wahi i paunatia ai me te maha me te tu ahua o aua kararehe, me nga parani, me te mea he wahine he tane ranei, me te kara, me nga ahua o tetahi o tetahi, me te tangata nana i pauna*].

Mehemea ka kore e tikina mai e utua nga moni e tika aua, ka kokona i te i te tekau ma rua o nga haora i waenga ra.

A.B.

Apiti Tuarima.AHUA O TE OTA MO TE HOKO.

NOTEMEA e [*Kikonei ka tuhi i te ahua me me nga parani maaha ranei o nga kararehe*] kua paunatia i te paunu i; notemea hoki kua whakaatu marama mai te kai-tiaki o te pauna ki au kua whai ia i nga tikanga o "Te Ture Pauna, 1884;" noreira ko ahau e mau ake nei toku ingoa he kai-whakawa [Justice of the Peace] mo te Koroni o Nui Tireni, e whakahau aua kia hokona aua i te o nga ra o , i raro i nga tikanga o taua Ture.

I tuhia i tenei te o nga ra o , 188 .